

20. YÜZYIL BASKI TASARIMINDA SANATÇI İZLERİ

ARTIST TRACES IN TEXTILE PRINTING DESIGN OF 20th CENTURY

Yrd. Doç. Semra Gür Üstüner*

*Marmara Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Tekstil Bölümü

semra.gur@marmara.edu.tr

Özet

Tekstil baskı tasarımı, yapısal olarak elde edilen tekstil yüzeyinin biçim ve renklerin düzenlenmesiyle dekore edilmesi, bezenmesidir. Renk ve biçim özellikleri açısından tekstilin dışındaki bir yüzeye de uygulanabilen baskı tasarımı, çeşitli disiplinlerle birlikteliklere açıktır. 20. yüzyıl sanatçıları, tekstil baskı tasarımlarını eserleriyle etkilemelerinin dışında yaptıkları desenlerle de bu alana yön vermişlerdir.

Endüstri Devrimi sonrası oluşan kitle üretiminin nasıl olması gerektiği sorunu ile başlayan süreçte, William Morris'in öncülüğünde gelişen sanat-zanaat birlikteliği ile gelişen bir 'tasarım' kavramı söz konusudur. 1930'larda Bauhaus, sanat-zanaat birlikteliğini 'uygulamalı sanatlar' tanımı ile geliştirmiş ve 1950'lerde II. Dünya Savaşı sonrası oluşacak olan 'tasarımcı' kavramına alt yapı oluşturmuştur. Süreç içerisinde tasarım dünyasında sanatçı, mimar ve mühendisler etken rol alarak hem tasarım kavramını hem de tasarım dilini biçimlendirmişlerdir. Sanatçılar eserleri ile her eve girebilmelerinin mümkün olmadığı ekonomik koşullarda seri üretilen tekstil tasarımlarıyla geniş kitlelere ulaşabilmişlerdir.

Bu çalışmada, 20. yüzyılın değişen plastik dili ve estetik anlayışı, yaratıcılıklarını tekstil baskı tasarımına aktaran sanatçı tasarımlarından oluşan seçki ile sanat-tasarım etkileşimi çerçevesinde incelenmiştir. Hem sanatçıların hem de dönemin özelliklerini yansıtan tasarımların seçiminde tekstil baskı tasarımına yön vermeleri belirleyici olmuştur. Tarihsel süreç içerisinde verilen seçki ile sanat-tasarım arasındaki diyalogun önemi ve vazgeçilmezliği ortaya çıkmaktadır. 20. yüzyıl ekseninden örneklendirilen bu diyalogun günümüz tasarımcılarına yaratıcılıklarını geliştirecek bir dünya oluşturması açısından yol göstermesi birincil hedeflerdendir.

Anahtar kelimeler: Tekstil Baskı Tasarımı, Sanatçı Tekstilleri, 20. Yüzyıl, Sanat-Tasarım

Abstract

Textile printing design is the decoration of constructed textile surface by arrangement of shape and colours. Apart from textiles, textile printing design is open to the cooperation with other fields in terms of colour and shape. Besides influencing textile printing designs with their art works, the leading artists of the 20th century have given a direction to this field with their designs.

In the period that began with the question of how mass production should be made up after the Industrial Revolution, William Morris' pioneering concept of art-crafting combined with a developing 'design' concept. In the 1930's, Bauhaus developed an artistic craftsmanship with the definition of 'applied arts' that would be the base for the concept of 'designer' which would be formed in the 1950's, after World War II. Throughout the period, artists, architects and engineers have shaped both the design concept and the design language in the design world. Artists were able to reach large quantities with textile designs used in mass production in economical conditions where it was not possible to enter each home with their works.

In this study, the changing plastic language and aesthetic understanding of the 20th century were examined in the context of art-design interaction, which consists of artist designs that convey

creativity to textile print design. Directive impression has been determinative for the selection of designs and artists that reflect the character of the period. The importance and indispensability of the dialogue between art-design emerges in the selected works which have been chosen the historical period. This dialogue, which exemplified by the 20th century axis, has a primary goal to lead designers to create a world that will develop their creativity.

Keywords: *Textile Printing Design, Artist Textiles, 20th Century, Art-Design*

1. GİRİŞ

Sanat ve tasarım arasındaki ilişki, “sanat yapıtının salt estetik bir varlık, özgün bir duygu, düşünce ve hayal gücü ürünü olmasına karşılık teknik ürünü, endüstri ürünü işlevselliğe” (Tunalı, 2004:51-52) temeline dayalıdır. Sanat yapıtı ile tasarım (endüstri) ürünü işlevsellik bağlamında ayrılırlar da “tasarımcı, bir sanatçı kişiliğiyle duygu, düşünce ve hayal gücünü, sesler, tonlar, çizgiler ve renkler gibi fizik olgulara aktarır ve buradan da endüstri ürünü, bir plastik ifade içinde somutluk kazanır” (Tunalı, 2004:53). Ancak eserini yaratırken tamamen özgür olan sanatçının tersine tasarımcının, ürününü biçimlendiren tasarımın hedef kitlesi, işlevselliği, rekabet edebilmesi gibi sınırları vardır. Farklı sonuçlara ulaşırlar da sanatçı ve tasarımcının yaratı süreçleri birbirine benzer. Bu açıdan sanat ve tasarım arasındaki bağın etkileşimin ötesinde birbirini destekleyen verilerle iç içe geçmiş iki alan olduğu söylenebilmektedir.

20. yüzyılın sanatını ve tasarım dilini oluşturan bir önceki yüzyılın gelişmeleridir. 18. yüzyılın ikinci yarısında İngiltere’de başlayan Endüstri Devrimi’nden sonra oluşan yeni dünya, 19. yüzyılda yaşanan sanatsal değişimlerin başlıca nedeni olarak görülmektedir. Endüstri Devrimi ile yaşanan gelişmeler, insanın kendi gerçekliğine dair algılarını yıkmış ve kentlerde yepyeni bir yaşam biçimi doğmuştur. 19. yüzyılda bu gelişmeyi temsil etmeye çalışan sanatçılar, eserlerinde yeni konulara ek olarak yeni biçimsel ve teknik arayışlarla ‘güzel duyuyu’ aşmayı amaçlamışlar, izleyicinin görme biçimlerini ve algısını değiştirme çabası içine girmişlerdir. Bu çabaların birikimi, 20. yüzyıl sanatını oluşturmaktadır (Antmen, 2008:18). Çağımız sanatının biçim aldığı yıllar 1910 ve 1930’lar arasında rastlanmaktadır. Sanat yaşamı, bu yirmi yılda Batı sanatında yaşanan gelişmeyle

büyük bir dönüşüm yaşamış, ancak II. Dünya Savaşıyla 1930'dan sonra kesintiye uğramıştır. Savaşın sonras, 1950'lerde sanattaki bu değişimin artık bir devrim niteliği taşımadığı görülmektedir. Yeni akımlar yüzyılın ilk çeyreğindeki devrimin doğrultusunda gelişmişlerdir (İpşiroğlu, 2017:20).

19. yüzyıl sonunda gelişen soyutlama eğilimi ile sanat, artık doğayla bağlarını koparmıştır. Sanatçılar görünen dünyanın biçimlerine bağlı kalmadan soyutlamanın sınırlarını zorlayan yeni biçimler oluşturmaktadırlar. Soyut Sanat; hemen hemen aynı yıllarda ortaya çıkan Fütürizm, Kübizm, Konstrüktivizm, Suprematizm, De Stilj ve Op/Optik Sanat gibi farklı akımları kapsamaktadır. Bu akımlara veya birkaçına aynı anda dâhil olan ya da Fovizm, Sürrealizm gibi farklı akımlarda yer alan sanatçılar, sadece soyutlamayı değil dönemin renk ve biçim algısını da değiştiren eserleriyle her alandaki tasarımların biçim ve formunu açıkça etkilemişlerdir.

Endüstri Devrimi'nden Bauhaus'a kadar 'tasarımcı' kavramı oluşmadığı için bu dönem aralığında sanatçıların tasarımları döneme hâkimdir. II. Dünya Savaşı sonrası, 1951 yılında İngiltere'de düzenlenen 'Festival of Britain' ile teknik gelişmeler, sosyal refah ve seri üretimin nasıl olmasının gerektiğinin sorgulanması ile oluşan 'good design' kavramı ile tasarım mesleği öne çıkmıştır. Bu aşamadan sonra tasarımcıların söz sahibi olduğu görülmektedir.

Bir dönem sanatçılardan tasarımlar yapmaları talep edilmişse de günümüzde sanatçıların eserleri birebir tekstil baskı tasarımlarında yer alabilmekte ya da sanatçılardan yeni tasarımlar yapılması istenebilmektedir. Bu makalede, 20. yüzyılın öne çıkan tekstil baskı tasarımlarına imza atan sanatçıları yapılan bir seçki ile değişen sanat ve tasarım dili bağlamında, tarihsel akış içinde incelenmiştir.

2. ENDÜSTRİ DEVRİMİ SONRASI 'ARAYIŞLAR'

19. yüzyılın ortalarında tasarım tarihi açısından önemli bir dönüm noktası olan Arts and Crafts Hareketi, İngiltere'de Endüstri Devrimi'nin etkisini hissettirdiği yıllarda ortaya çıkmıştır. Hareketin önderlerinden düşünür, ressam ve tasarımcı

William Morris (1834-1896) endüstrileşen tekstilde, elle yapılan geleneksel kalıp baskı ve dokuma tezgâhının potansiyelini kullanarak desenleri geliştirmiştir. Morris, insanların ev tekstillerine, özellikle baskılı kumaşlara ve duvar kâğıtlarına bakış açısını değiştirerek desen tasarımında yaratıcılığın kapılarını aralamıştır (Jackson, 2002:10). Makineleşmenin ve seri üretimin, geleneksel el sanatlarını yok ettiğini savunan ve Ortaçağ'ın zanaatçılığına dönmeyi amaçlayan Morris'in yarattığı el sanatlarının yüceltilmiş estetiği ile üretilmiş tekstilleri, İngiliz tasarımındaki bitkisel motiflerin en iyi örnekleri arasında yer almaktadır (Görsel 1). Morris'in yarattığı çiçek estetiğinin izlerini, İngiliz firması Ted Baker ile günümüz tasarımlarında görmek mümkündür (Görsel 2). Bu hareket güzel sanatlar ve uygulamalı sanatları birleştirme çabası içinde olan Bauhaus'un da temeli sayılmaktadır.

Görsel 1.

Görsel 2.

Görsel 1. 'Strawberry Thief', William Morris, döşemelik kumaş, 1883 (Parry, 2009:12).

Görsel 2. 'Toona', Ted Baker 2017 Kadın Koleksiyonu.

<http://www.tedbaker.com/uk/Womens/Clothing/Dresses/TOONA-Lost-Gardens-dress-Black/p/131233-BLACK> (Erişim Tarihi: 22.07.2017).

İngiltere'de Arts and Crafts Hareketi etkisini sürdürürken Fransa'da ortaya çıkan Art Nouveau, ilk olarak kendini 1889'da Paris'te gerçekleştirilen 'Exposition Universelle' fuarında hissettirmiştir. Arts and Crafts'ın görüşlerini benimseyen bu

hareket, yeni bir anlatım dili geliştirerek nesnenin hem biçimi hem de yüzey dekorasyonunda kendini gösteren ayırt edici, akışkan kıvrımlarla ön plana çıkmıştır. Akımın önemli temsilcisi Henry Van de Velde (1863-1957) kıvrımları yeni ifade biçimleriyle ustaca kullanmaktadır. Sembolist bir ressam olup ayrıca mimar ve iç mimar olarak da çalışan Van de Velde, sanatçılar ve endüstri arasındaki ilişkinin önemini tasarladığı tekstiller (jakar dokuma giysiler, döşemelik kumaşlar, halılar) ve duvar kâğıtları ile vurgulamıştır (Jackson, 2002:28). Bu hareketin her ülkede değişen kendine özgü estetik dili içerisinde bitkisel kıvrımlar ve kadın figürleri akan çizgilerle ifade edilmiştir. Çek ressam ve grafik sanatçısı Alphonse Mucha'nın (1860-1939) tasarımında, dönemin öne çıkan estetik dilini, bitkisel motifli kıvrımlarla kadın figürünü birleştirerek başarılı bir şekilde kullandığı görülmektedir (Görsel 3).

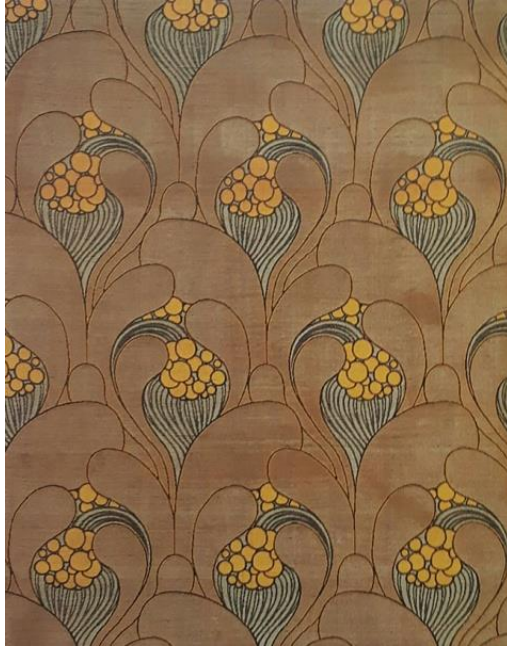

Görsel 3. Alphonse Mucha, rulo baskı, 1899-1990 (Parry, 2010:331).

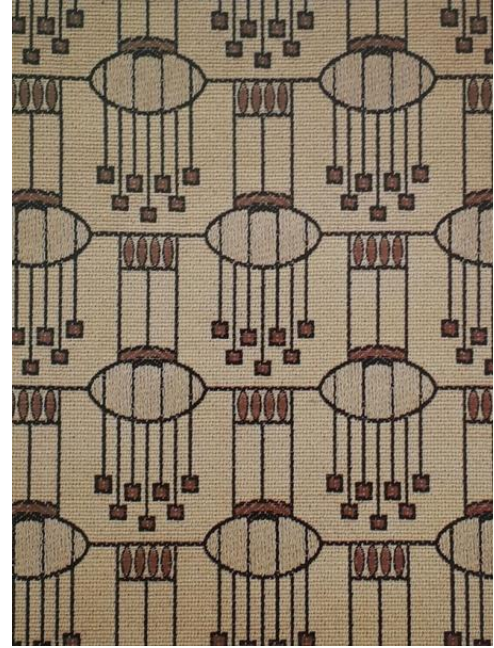
20. yüzyılın ilk yıllarında Avrupa'da tekstil tasarımları, genel olarak 1890'lardaki temaların varyantları niteliğindeki (Parry, 2010:346) 1903 yılında değişimi başlatan, Josef Hofmann (1870-1956) ve Koloman Moser (1868-1918) tarafından Avusturya'da kurulan Wiener Werkstätte'tir. Bu harekete katılan

sanatçı ve tasarımcılar geçmişin sanat anlayışından ayrılıp, sanat ve zanaatçı birlikteliğinde Modernizmin Avusturya’da kurulmasını hedeflemektedirler. Wiener Werkstatte soyutlamanın heyecan verici yeni formlarını geliştirerek 1910’lar ve 1920’ler boyunca desen tasarımının değişiminde önemli bir rol oynamışlardır (Jackson, 2002:36). Moser’in Wiener Werkstätte’i kurmadan önce yaptığı ‘Blumenerwachen’ adlı tasarımda, soyutlama arayışlarının ilk referansları görülebilmektedir (Görsel 4). Wiener Werkstätte’te akışkan formlara ek olarak geometrik biçimler yüzey tasarımlarının kilit elemanları olarak karşımıza çıkmaktadır (Görsel 5).

Görsel 4.

Görsel 5.

Görsel 4. ‘Blumenerwachen’, Koloman Moser; döşemelik kumaş, 1899 (Jackson, 2002:32).

Görsel 5. ‘Lampen’, Josef Hofmann, döşemelik kumaş, 1906 (Jackson, 2002:33).

Aynı yıllarda Paris’te, modacı Paul Poiret’nin (1879-1944) tasarım anlayışında oryantalist ve eklektik çizgiler görülmektedir. 1910 yılında Avusturya’yı ziyaret eden ve yenilikçi Wiener Werkstätte’in tasarımlarından etkilenen Poiret’e bu oluşum, Paris’te atölyesini kurması için ilham kaynağı olmuştur (Jackson, 2002:47). Poiret, 1911 yılında açtığı Atelier/Maison Martine’de tasarımcı olarak

Fovist ressam Raoul Dufy (1877-1953) ile birlikte çalışmıştır. Ses getiren Atelier Martine, kısa süreli olmuşsa da sonraki yirmi yılı etkilemiştir. 1912 yılında Dufy, Lyonlu ipek üreticisi Bianchini-Ferrier ile sözleşme yapmış ve on altı yıl süren birlikteliklerinde yaklaşık 4000 tasarım üretmiştir. Dufy'nin tasarımları, temel olarak Fovist ve Kübik estetik değerler üzerine şekillenmişse de geometrik tasarımlarında soyutlama, Konstrüktivizm ve Fütürizmin öğelerinden yararlanmıştır. (Rayner ve diğ., 2013:11) (Görsel 6-7).

Görsel 6.

Görsel 7.

Görsel 6. 'Tennis', Raoul Dufy, 1919-1920 (Hardy, 2006:35).

Görsel 7. 'Bagatelle', Raoul Dufy, 1919. Paul Poiret'in, 'Bagatelle' ile yaptığı giysi tasarımı (Hardy, 2006:51).

Avusturya'da Wiener Werkstätte, Paris'te Atelier Martine'nin yüzey araştırmaları devam ederken İngiltere'de 1913 yılında ressam Roger Fry (1866-1934) tarafından kurulan ve neredeyse tüm üyeleri sanatçı olan Omega Workshops ortaya çıkmıştır. Açıkça çağdaş resimdeki gelişimden etkilenen bu oluşum, zamanın ötesinde tasarımları ile soyut ve geometrik desende moda yaratmışlardır (Parry, 2010:346) (Görsel 8). Wiener Werkstätte, Atelier Martine ve Omega Workshops'da görülen soyutlama etkisi Modernizmin habercisi olarak nitelendirilmektedir.

Modernizmin etkisinde makine üretimini benimseyen fikirler, 1918’de biten I. Dünya Savaşı’ndan sonra, Arts and Crafts Hareketi’nin el sanatını savunan görüşlerinin yerini almıştır. Bauhaus’un ilk referansları olarak kabul edilen; az süsleme ve işlevsellik sorgulaması bu dönemde başlamıştır.

Görsel 8. Omega Workshops tasarım örnekleri, kalıp baskı, Roger Fry, Vanessa Bell, Duncan Grant ve Frederick Etchells, 1913 (Rayner ve diğ., 2013:13).

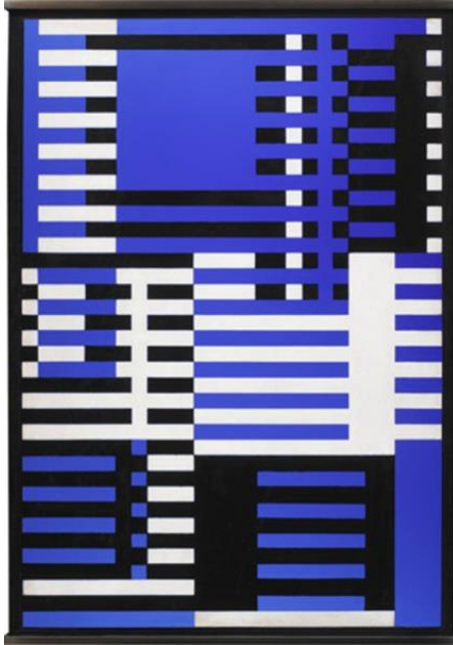
3. MODERNİZM: 1920-40’lar

Art Nouveau hareketinin öncülerinden Henry Van de Velde’nin, 1906’da Almanya’nın Weimar kentinde kurduğu Uygulamalı Sanatlar Okulu’nun yönetimine 1915’te mimar Walter Gropius (1883-1969) getirilmiştir. Gropius, I. Dünya Savaşı’nın ardından 1919’da, kentte bulunan Güzel Sanatlar Okulu’nu da içine alan yeni bir örgütlenmeyle Bauhaus Okulu’nu kurmuştur. Gropius, “bu okulda zanaatçıların ve sanatçıların eğitimde ve üretimde birlikte çalışmasını öngörmüş, güzel sanatlar ile uygulamalı sanatlar arasındaki ayrımı yok etmeyi amaçlamıştır” (Antmen, 2008:107).

Bauhaus’taki eğitimin ilk yılları güzellik ve yararlılık ilkeleri doğrultusunda Art Nouveau’nun etkisindedir ancak zamanla kazandığı akılcı ve işlevci nitelikte

tekstilin geleneksel süslemeci tavrından Soyut Sanat akımına göre yeniden şekillenerek modern tekstil tasarımına geçişi sağlamıştır. Bauhaus'un duvar kâğıdı tasarımları, yüzyılın ilk yarısında Avrupalı baskı tasarımcılarını etkilemiştir. Bauhaus Okulu, dönemin baskıcı iktidarı sonucu 1933'te kapatılmıştır. II. Dünya Savaşı yüzünden Almanya'yı terk etmek zorunda kalan okulun öğretmen ve öğrencileri, Bauhaus tasarım anlayışının yayılmasını sağlamışlardır. Okulda eğitimci olan Josef Albers (1888-1976) 1920'li yıllarda verdiği derslere dayanan yeni bir soyut resim akımı, Op/Optik Sanatın Amerika'da öncüsü olmuştur. Bazıları daha sonra tekstil yüzeyine uygulanacak olan tasarımları Op Sanatın ilk izlerini taşımaktadır (Görsel 9). Eşi Anni Albers'in (1899-1994) tekstilleri ise 1922'den 1930'a kadar daha gösterişsiz renklerin, çizgilerle oluşturulan grid görüntülü kompozisyonlarını daha sade bir tasarım anlayışı üzerine kuruldur (Görsel 10).

Görsel 9.

Görsel 10.

Görsel 9. 'Aufwärts', Josef Albers, renklendirilmiş cam, 43.2 × 29.8 cm, 1926.

<http://albersfoundation.org/art/josef-albers/glass/#slide13> (Erişim Tarihi: 30.04.2017).

Görsel 10. Anni Albers, halı tasarımı çizimi, suluboya ve mürekkep, 34.6 × 26.3 cm, 1927, Museum of Modern Art, New York. <http://albersfoundation.org/art/anni-albers/drawings/#slide2> (Erişim Tarihi: 30.04.2017).

Art Nouveau'nun, 1909-10 yıllarında Paris'te sahne alan 'Bellets Russes' balesinin ve Atelier Martine'in etkisiyle (Hardy, 2006:126), 1925 yılında Fransa'da yapılan 'Exposition Internationale des Arts Décoratifs et Industriels Modernes' sergisinde Modernizm'e karşıt bir anlayışla Art Deco akımı ortaya çıkmıştır. Mimarlık, iç mimarlık, mobilya ve dekoratif sanatlar alanlarında etkili olan bu akımın estetik kökeni Dışavurumculuk, Kübizm ve Fütürizm akımlarına dayanmaktadır. Modernizm ile geleneksel sanat arasında stilizasyon ağırlıklı bir dil yaratan Art Deco'da ayrıca Alman Werkbund, De Stilj, Bauhaus ve Konstrüktivizm'in de izleri görülmektedir. Art Deco, Art Nouveau'nun akışkan bitkisel çizgilerinin tersine simetrik bir düzene ve köşeli, doğrusal çizgilere sahiptir. 1940'lara kadar etkisini sürdüren Art Deco, çiçek ve geometrik desen anlayışının süsleyici tavrına eklektik bir tarzla yaklaşmıştır.

Orfizm akımının temsilcilerinden Rus asıllı Fransız ressam Sonia Delaunay (1885-1979), 1925 yılındaki 'Exposition Internationale des Arts Décoratifs et Industriels Modernes' sergisine 'Boutique Simultanée' adı altında ipek baskılarıyla katılmıştır. Basit ve değişken olmaları nedeniyle kullandığı geometrik formlarla yaptığı farklı renk denemelerinden oluşturduğu soyutlamalarını baskılı tekstil ve giysi ile birleştirmiştir (Hardy, 2006:126). Sanatçı, renk ve biçimle yapmakta olduğu çalışmalarını 'simultane (eş zamanlı)' kelimesiyle tanımlamıştır. Delaunay'ın tasarımlarında, Kübizm akımıyla parlak ve cesur renklerden oluşan Rus halk sanatının izleri görülmektedir (Görsel 11-12).

Görsel 11.

Görsel 12.

Görsel 11. Sonia Delaunay, geometrik tasarım, 1926 (Hardy, 2006:143).

Görsel 12. 'Le p'tit Parigot' filminden bir sahne. Aktör, Sonia Delaunay'ın tasarladığı kumaştan yapılan sabahlıkla (Rayner ve diğ., 2013:23).

Diğer taraftan İngiltere'de 1940 yılında kurulan 'Cotton Board's Centre for Colour, Design and Style' tasarım merkezi, 1941'de 'Design for Textiles by Fine Artists' sergisini 'Palette and Loom' adıyla açmıştır. Bu sergide heykeltıraş Frank Dobson (1886-1963) ile ressamlar Duncan Grant (1885-1978), Paul Nash (1889-1946), Graham Sutherland (1903-80) ve John Piper (1903-92) yer almıştır (Rayner ve diğ., 2013:32). 1939'dan 1945'e kadar süren II. Dünya Savaşı'nın etkileri tekstil baskı tasarımında da görülmüştür. 1942'deki karne programında baskılı tekstillerde, beş renge ve küçük tekrarlara izin verilmektedir (Fogg, 2013:6). Ancak sosyal ve ekonomik problemlerin yaşandığı zor dönemlerde baskılı tekstillere talep artmakta; bu da baskının, kumaşın desenlendirilmesinde daha ucuz ve kolay uygulanabilir bir yöntem olmasından kaynaklanmaktadır (Parry, 2010:346).

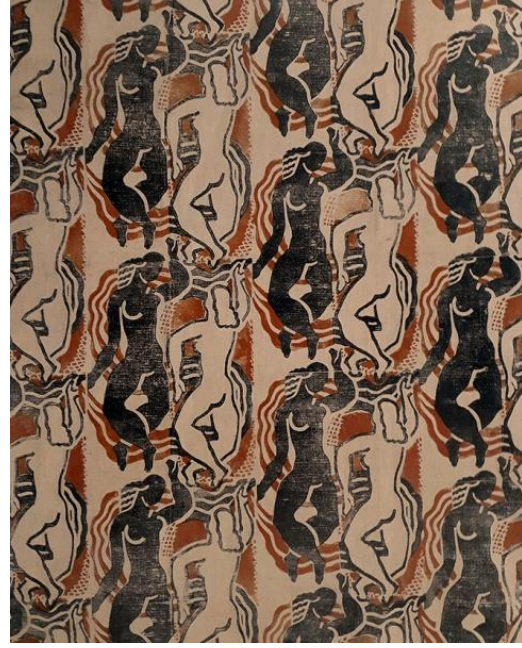
Modernizm'in İngiltere'deki öncüsü Paul Nash, 'Fugue' adlı tasarımında soyutlamanın kilit elmanı olan geometrik formları kullanmıştır (Görsel 13). Heykeltıraş ve ressam olan Frank Dobson'nın tasarımlarında ise insan bedeninin üç

boyutlu etkisini, yüzey tasarımında ustaca biçimlendirdiği ve tasarımdaki renk geçişleri ile dinamik bir etki yakaladığı görülmektedir (Görsel 14)

Görsel 13.

Görsel 14.

Görsel 13. 'Fugue', Paul Nash, film baskı, 1936 (Parry, 2010:388).

Görsel 14. Tasarım ve baskı Frank Dobson, el kalıp baskı, 1938-9 (Parry, 2010:389).

1943 yılında Çek sanatçı Zika Ascher (1910-1992) firmasının ilk tekstil tasarımları için İngiliz heykeltıraş Henry Moore (1898-1986) ve Polonyalı ressam Feliks Topolski (1907-1989) ile anlaşmıştır. 1944'de satışa sunulan Ascher'in sanatçılar tarafından tasarlanmış tekstilleri, 1946 yılında savaştan sonra Londra'da düzenlenen 'Britain Can Make It' tasarım sergisinde yer alıncaya kadar pek de bilinmemektedir (Rayner ve diğ., 2013:34). Moore'un Ascher firması için tasarladığı ve 'Britain Can Make It' sergisinde yer alan 'Family Group' adlı tasarımı, sanatçının plastik dilini, tekstil baskı tasarımına yansımıştır (Görsel 15).

1913'den 1939'a kadar baskılı tekstillerin en büyük özelliği desen ve renkteki değişimdir (Parry, 2010:346). Tekstil baskı tasarımında baskı teknolojilerinin gelişmesi, sentetik elyafların ve yeni boyaların bulunması teknolojik açıdan önemlidir. Ancak tasarımcıların dönemin sanatının soyutlama etkisini ifadelerinde

bir araç olarak kullanıp yeni bir tasarım dili oluşturmaları döneme damga vurmuştur.

Görsel 15.

Görsel 16.

Görsel 15. 'Family Group', Henry Moore, 1946 (Rayner ve diğ., 2013:38).
Görsel 16. 'Spotchy', Alexander Calder, 1949 (Rayner ve diğ., 2013:81).

Kinetic Art'ın öncüsü Amerikalı heykeltıraş ve ressam Alexander Calder (1898-1976), eserlerinde yarattığı 'hareket' kavramıyla dönemin tasarım biçimlerini derinden etkilemiştir. Calder'in, Laverne Originals firması için yaptığı tasarımlar, hem kumaş hem de duvar kâğıdı olarak uygulanmıştır (Görsel 16).

4. YENİ BAŞLANGIÇLAR: 1950-60'lar

1939 yılında başlayan II. Dünya Savaşıyla birlikte 1940'ların ilk beş yılında tüm kaynaklar savaşa ayrılmıştır. 1945'te savaşın bitmesiyle başlayan Avrupa'nın yeniden yapılanma döneminde ev tekstiline ilgi artmıştır. Savaşla birlikte yaşanan zorunlu göç ile Almanya'da ortaya çıkan Bauhaus'un tasarım anlayışı tüm dünyaya yayılmıştır. "1950'den sonra geliştirilen soyut tasarımlar Bauhaus'un öğretileri ile şekillenmiştir" (Harris, 1993:234). 20. yüzyıldaki tekstil tasarımı, mimarlık ve

güzel sanatlardaki çağdaş gelişmelerle uyumludur ve sanat, tekstille kitlelere ulaşmıştır.

Savaşın neden olduğu durgunluk döneminden sonra, geleneksel yöntemlerle elde edilen tekstil ve duvar kâğıtları, yeni teknolojiler ve soyut sanatın plastik diliyle şekillenen ‘çağdaş’ tasarımın renk ve form anlayışında üretilmeye başlanmıştır. Çağdaş tasarım kavramı, tasarımda birlik, bütünlük ve uyum sağlayan ‘yeni bir görünüm’le dönemin isteklerini ve beklentilerini yansıtmaktadır (Jackson, 1998:15). 1950’lerde, ABD’de Soyut Ekspresyonizm ile İngiltere’de kitle kültürü sonucunda reklam estetiğinin ön planda olduğu bir akım olan Pop Sanat ortaya çıkmıştır. Avrupa’da Kubizm’in parçalanmış görüntüleri, kolaj ve Dada’nın assemblaj tekniği ön plandadır. Bu dönemin tasarım anlayışı, soyut sanatın soyutlama eğilimiyle ve heykeltıraş Calder’in önderliğinde dönemin teknolojiyle şekillenen hareket kavramıyla biçimlenmiştir. Raoul Dufy, Henry Moore, Ben Nicholson (1894-1982), Graham Sutherland ve John Piper gibi birçok önde gelen sanatçı yeteneklerini 1930-60 yılları arasında baskılı tekstillerde göstermişlerdir.

20. yüzyılın ortalarında yaygın bir şekilde uygulanan film baskı da sanatçıların/tasarımcıların deneyselliklerini arttırarak yeni form arayışlarını desteklemiştir. Film baskı tekniğinde kullanılan şablonun daha ucuz olması, fazla renk kullanılabilmesi ve film baskıda büyük ölçekli tasarımların basılabilmeleri tasarımcıya özgürlük sağlamıştır. Modern tasarımların film baskı ile az metrajlarda basılabilmeleri sayesinde modada dönüşüm artmıştır. Elle yapılan film baskı, 1950’lerin ortalarına kadar hız konusunda rulo baskıyla rekabet edememişse de 1960’lı yılların sonuna doğru rotasyon film baskıya geçilmesiyle hız kazanılmıştır (Harris, 1993:234-235).

Sanat-tasarım arasındaki diyalogu seri üretimi ile geniş kitlelere ulaştırmada tekstil firmalarının rolü büyüktür. Firmalar, sanatçıların tanınırlığından yararlanarak evine bir sanat eseri alamayan tüketiciye kitle üretimi ile ulaşmayı hedeflemiş ve sanatçılarla baskı tasarımı koleksiyonları hazırlamışlardır. 1955 yılında Fuller Fabrics firması, ‘Modern Master Prints’ serisi için ressamlar Marc

Chagall (1887-1985), Raoul Dufy, ressam ve heykeltıraşlar Fernand Léger (1881-1955), Joán Miró (1893-1983) ve Pablo Picasso (1881-1973) ile çalışmıştır. Bir yıl sonra ressam ve heykeltıraş Georges Braque (1882-1963) gruba dâhil olmuştur. Firma tasarımları, film baskıya göre kitle üretimi için o yıllarda daha ekonomik olan rotasyon baskı yöntemiyle üretmiştir. (Rayner ve diğ., 2013:134-139).

Soyut sanatın önemli temsilcilerden Miró'nun eserlerinde bulunan parlak renkler ve dağınık soyut şekiller ile ince, karmaşık çizgilerle oluşturduğu plastik dil, tekstil baskı tasarımlarına da hayvan betimlemeleri ile yansımıştır. (Görsel 17-18). Kübizmin kilit elemanları olan parçalanmış ve eşzamanlı görüntü Picasso'nun tasarımlarında soyut formlarla yer almaktadır (Görsel 19). Akımın bir diğer temsilcisi Braque'ın tasarımlarında ise dönemin en çok kullanılan tekniği olan kolajın etkisi görülmektedir (Görsel 20).

Görsel 17.

Görsel 18.

Görsel 17. 'Farmer's Dinner', Joán Miró, giysilik kumaş, 1955 (Rayner ve diğ., 2013:164).

Görsel 18. 'Farmer's Dinner'la yapılmış giysi tasarımı (Rayner ve diğ., 2013:165).

Görsel 19.

Görsel 20.

Görsel 19. Pablo Picasso, döşemelik kumaş, film baskı, 1956. (Prichard, 2009:39).

Görsel 20. Georges Braque, döşemelik kumaş, 1956 (Rayner ve diğ., 2013:177).

Görsel 21. 'Belle Fleurs', Marc Chagall, döşemelik kumaş, 1956 (Rayner ve diğ., 2013:172-173).

Chagall, eserlerindeki fantastik dünyayı, tekstil tasarımına bitkisel elemanlarla hayvan figürlerini kullanarak masalsı bir dilde yansıtmıştır (Görsel 21).

1860 yılında kurulan Sanderson & Sons firması da 100. kuruluş yılı için sanatçı John Piper ile çalışmıştır. ‘Stones of Bath’ sanatçının bu etkinlik için yaptığı beş tasarımdan biridir. Sanatçının eserlerinde dönemin soyutlama, parçalama, bozma, yeniden yapılandırma eğilimleri ile ele aldığı İngiliz mimari yapılarının tasarımlarına yansıdığı görülmektedir (Görsel 22).

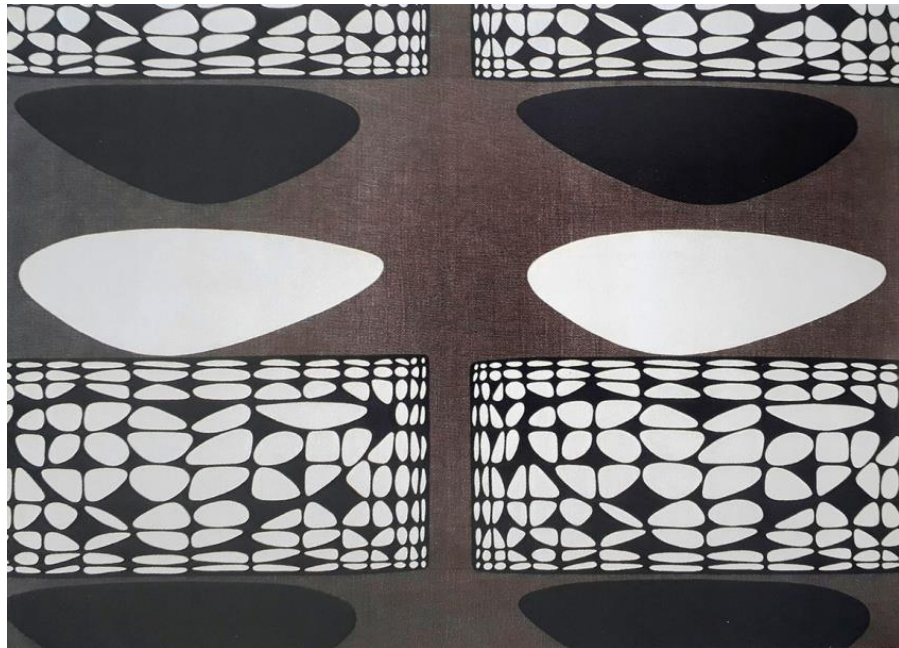
Görsel 22. ‘Stones of Bath’, John Piper, döşemelik kumaş, 1959 (Parry, 2010:424).

1960’tan 1970’e uzanan dönemde, Pop Sanat ve Op/Optik Sanat gibi çağdaş sanat akımlarının temsilcileri yaptıkları tekstil yüzey tasarımlarına akımın, hem renk hem de biçim anlayışını yansıtmışlardır. Tekstil baskıcılığının bu dönemde en çok kullandığı teknik olan film baskının, Pop Sanatın ifade aracı olarak da tercih edildiği görülmektedir. Pop Sanatçısı Amerikalı ressam Andy Warhol’un (1928-1987) tasarımlarında, tekstil tasarımının vazgeçilmez ögesi olan çiçek motifinin akımın canlı renkleri ile ifadesi görülmektedir (Görsel 23).

Görsel 23. Andy Warhol'un tasarım örnekleri, 1957 (Rayner ve diğ., 2013:232-234-236).

Op/Optik Sanatın temsilcilerinden ressam Victor Vasarely'ye (1906-1987) göre resmin temel elemanları kare, dikdörtgen, daire, üçgen gibi geometrik biçimlerdir. Bu geometrik biçimler, kuruluşlarındaki matematik düzen ve ışığın da etkisiyle gözde, ileri geri çıkarak hareket etkisi yaratırlar (Eti, 1971:116). Akımın çizgi ve renkle oluşturdukları gözde yaratılan hareket ve yanılsama etkisini Vasarely'in geometrik biçimlerle elde ettiği tasarımlarında da görülmektedir (Görsel 24).

Görsel 24. 'Kernos', Victor Vasarely, döşemelik kumaş, 1962 (Fogg, 2013:42).

4. SONA DOĞRU: 1970'ler

1970'ler de birçok İngiliz sanatçı, kitle için üretilen tasarımlardan ayrılarak resim ve heykel gibi kendi sanat alanlarına yönelmişlerdir. 1969 yılında sanat ve tasarım arasındaki diyalogun son birlikteliği 84 yaşındaki Sonia Delaunay ve Liberty of London firması arasında gerçekleşmiştir. Sınırlı sayıda üretilen eşarp tasarımlarında Delaunay, soyut formlarını yumuşak renklerle kullanmıştır (Rayner ve diğ., 2013:226) (Görsel 25).

Görsel 25. Sonia Delaunay, eşarp, 1969 (Rayner ve diğ., 2013:227).

20. yüzyıl sanatının tekstil tasarımı ile arasında yaratıcılığı üst düzeye çıkaran bu diyalog, Fashion and Textile Museum tarafından 31 Ocak-17 Mayıs 2014 tarihleri arasında Londra'da organize edilen 'Artist Textiles Picasso to Warhol' adlı sergi ile yeniden gözler önüne serilmiştir. Sergide; Georges Braque, Alexander Calder, Marc Chagall, Salvador Dalí (1904-1989), Sonia Delaunay, Raoul Dufy, Barbara Hepworth (1903-1975), Fernand Léger, Henri Matisse (1869-1954), Joan Miró, Henry Moore, Pablo Picasso, Ben Nicholson ve Andy Warhol'un tasarımları yer almaktadır. Sanatçıların, Fovizm, Kübizm, Konstirktivizm, Sürrealizm, Pop Sanat ve Op/Optik Sanat gibi dâhil oldukları akımların da izleri tasarımları üzerinden

görülebilmektedir (Görsel 26). Sergi 2014 yılında Hollanda, 2015’de Kanada ile Amerika’da ve son olarak 2016’da İsveç’te açılmıştır.

Görsel 26. ‘Artist Textiles Picasso to Warhol’ sergisinden bir fotoğraf, Textile Museet, İsveç, 2016. <http://textilmuseet.se/utstallningararkiv/artisttextilespicassotillwarhol.5.77fed4791525087983f461d6.html> (Erişim Tarihi: 30.04.2017).

5. SONUÇ

Tekstil tasarımı da dâhil olmak üzere, Endüstri Devrimi sonrası oluşan dünyada kitle üretimi ile nasıl olması gerektiği sorgulanmaya başlayan tasarım kavramı sanatçıların, mimarların ve mühendislerin elinde biçimlenmiştir. Bu dönem neredeyse bir zorunluluktan ortaya çıkan sanatçıların tasarımlarında, sanatçının plastik dilinin ve estetik anlayışının izleri bulunmaktadır. Sanat ve tasarım arası diyalogun sonucunda tekstil baskı tasarımının 20. yüzyılda estetik ifade biçiminin, dönemin sanat anlayışı olan soyutlama ile değiştiği görülmektedir.

Bauhaus’un başlattığı süreç, II. Dünya Savaşı sonunda ‘tasarımcı’ kimliğinin oluşması ile sonuçlanmıştır. 1950’li yıllardan sonra yaratıcılıklarını tekstil baskı tasarımı ile değerlendiren sanatçılar, çeşitli firmaların çıkardığı özel koleksiyonlar ile geniş kitlelere ulaşabilmişlerdir. Sanatçılar, dönemin kimliğini ve estetik dilini

yansıttıkları tasarımları ile bir sanat eseri alamayan insanların hayatlarına kitle üretiminin satın alınabilirliği sayesinde girebilmişler ve dâhil oldukları sanat akımlarının söylemlerini ulaştırabilmişlerdir.

Bu çalışmada, 20. yüzyılda yaratıcılıklarını tekstil baskı tasarımı alanında değerlendiren sanatçılardan yapılan bir seçki ile sunulan tasarımlar, sanat ve tasarım arasındaki diyalogun hem önemini hem de gerekliliğini göstermektedir. Sanatçıların tekstil baskı tasarımına bıraktıkları izler, dönemin tasarımcılarını etkilemelerinin ötesinde günümüz tasarımcılarına da yol gösterici niteliktedir. 21. yüzyılda da bu etkileşimin yansıması olan koleksiyonların tasarım dünyasında yer alması bunun en büyük kanıtıdır.

KAYNAKÇA

- AKBOSTANCI, İ., (2014). “20. ve 21. Yüzyıllarda Tekstil Baskı Tasarımı ve Üretiminin Değişen Tanımı”. *Sanat Tasarım Dergisi*, Sayı 5, 31-41.
- ANTMEN, A., (2008). **20. Yüzyıl Batı Sanatında Akımlar**, Sel Yayıncılık, İstanbul.
- ETİ, S. (1971). **Çağdaş Sanat**, Karaca Ofset, İstanbul.
- FOGG, M., (2013). **Vintage Patterns: 1950s**, Batsford, London.
- HARDY, A., (2006). **Art Deco Textiles**, Thames&Hudson, London.
- HARRIS, J., (1993). **5000 Years of Textiles**, British Museum Press, London.
- İPŞİROĞLU, N. ve İPŞİROĞLU, M. (2017) **Sanatta Devrim Yansıtmacılıktan Oluşturmaya Doğru**, Hayalperest Yayınevi, İstanbul.
- JACKSON, L., (1998). **The Sixties: Decade of Design Revolution**, Phaidon, London.
- JACKSON, L., (2002). **Twentieth-Century Pattern Design**, Princeton Architectural Press, New York.
- PARRY, L., (2009). **V&A Pattern William Morris and Morris&Co.**, V&A Publishing, London.
- PARRY, L., (2010). **British Textiles 1700 to the Present**, V&A Publishing, London.
- PRICHARD, S., (2009). **V&A Pattern: The Fifties**, V&A Publishing, London.
- RAYNER, G., CHAMBERLAIN, R., STAPLETON, A., (2013). **Artists’ Textiles 1940-1976**, Antique Collectors’ Club, Suffolk.